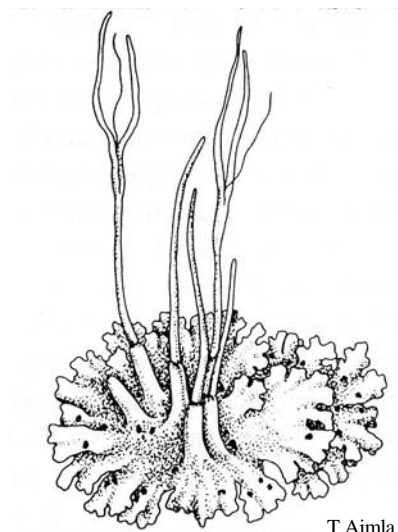

Samblasõber

T.Aimla

Nr. 1. Detsember, 1998.

Ilmub 1 kord aastas, alates 1998.a.
<http://moritz.botany.ut.ee>

Kallid samblasõbrad!

Käesolev infoleht sündis sel rõõmustaval põhjusel, et viimaste aastate jooksul on üha suurenenud samblahuviliste ring. Oma väike ajaleht on meeldiv vahend, et hoida end kursis üksteise tegemistega ning pakkuda välja omapoolseid mõtteid Eesti samblateaduse ja -hariduse edendamiseks.

Esiolgu on plaanis anda välja vähemasti üks infoleht aastas. Materjali rohkuse korral, mille oluliseks kujundajaks olete Teie ise, ilmub leht

Sisukord

Helle Mäemets <i>Eesti veekogudes on samblad ohustatud</i>	2
Leiti Kannukene <i>Eesti saarte sammalde nimestik täieneb igal aastal</i>	3
Mare Leis <i>Samblaelamusi vihmases 1998.a. suvest</i>	4
Mari Tobias <i>Uurin samblaid nii nõmmedel kui loodudel</i>	5
Kai Vellak <i>Soomaa suvi</i>	6
Nele Ingerpuu <i>Selle suve konverentsid</i>	7
<i>Herbariumite täiendamine ja huvitavad samblaleiud</i>	9
<i>Lühiinfo</i>	10
<i>Bibliograafia</i>	12
<i>Samblasõprade esialgne nimekiri ja teadaolevad kontaktandmed</i> ..	12

muidugi tihemini. Lehe nimeks sai “Samblasõber”, kuna seda pooldas suurem enamus lehe ankeedile vastajatest. Esimene number annab kokkuvõtte selle aasta jooksul toimunud olulisematest “samblasündmustest”.

Soovime kõigile meie lehe tegijatele ja lugejatele ilusaid Jõulupühi, rõõmsat aastavahetust ning tegude- ja leiduderohket uut aastat!

Lehe kokkupanijad
Nele, Kai ja Mare

Eesti veekogudes on samblad ohustatud Helle Mäemets

Viimased aastad veetaimede uurijana on vahel pakkunud rõõmustavat ka sammalde vallast. On ju veebotaanikutel üldiselt teada, et kõige raskemalt on 70-80 aastate üldine suur eutrofeerumine rikkunud veekogude põhjataimestikku, sealhulgas samblaivaipu, mis mõnelgi pool varem olid järve hea tervise tunnuseks. Kõige otsesemaks põhjuseks tuleb pidada vee läbipaistvuse vähenemist, see omakorda tuleneb enamasti vee õitsemisest - mikrovetikad kasutavad ära toiteained, mida suurtaimed tarbida ei jõudnud. Küllap on mõnel puhul tegu ka kinnikasvamisel madalamast veest sammalde väljasurumisega kaldaveetaimede poolt. Ainus sügavamas vees kasvavatest liikidest, kes rasketest aegadest nii rusutud ei paista olevat, on harilik vesisammal (*Fontinalis antipyretica* Hedw.), mille pahmakaid, kuigi vahel vaid otsast rohelist, tuleb konksu ka üsna haledas seisukorras olevaist vetest. Selle kõige tõttu on siinkirjutaja südamest rõõmus iga muusuguse samblatükikese leidmisest ja mähib need hardunult paberitükikestesse. Kuna enamasti on raskusi liikide määramisega, tuleb leppida arvamisega, et eks enamasti nad ikka sirbikud ole, mõne karvasemapäise ristini ka skorpionsamblaks. Väga rohkesti igasuguseid toredaid samblaid heljub ju ka kaldaperve, sealt paistvate rontide, paadisildade ja muu säärase küljes. Need pole aga minu arvates ikka need õiged veesamblad - kuidas neid küll defineerida - on ju veelembesed vist enamik samblaist? Seesama harilik vesisammal harrastab ka vahel kivide küljes kasvamist ja ei mõtlegi hõljuva mütakuna kusagil mudal lebada. Alljärgnevalt pean silmas samblaid, mis ei ole *Fontinalis antipyretica* Hedw. ja

mis kasvavad vähemalt säärest saadik sügava vee all - põhjas. Aastail 1996-1998 külastatud väikejärvedest, mida oli 39, leidus niisuguseid samblaid 10 juhul elusana ja 5 juhul tundusid surnud samblavarred kuuluvat neile (kuid peaaegu lehtedeta varte puhul ei saa kuigi kindel olla). Enamasti oli küll tegu mõne taimekesega, mis sattus konksu vaid korra kümnete katsetuste seast, aga nad olid vähemalt olemas ja ootasid, millal püüad löövad lõkendama. Tavaliselt oli igasuguse veesisese taimekeske keskmine levikusügavus üsna hästi vastavuses vee läbipaistvusega, maksimaalne ületas seda ligi meetri. Samblad ja määndvetikad olid hämaruse suhtes pisut taluvamad kui õistaimed. Veesiseste õistaimede poolest on ju enamasti liigirikkamad kalgima veega järved. Samblad erinevad kindlasti oma eelistuselt vee kareduse suhtes, kuid mulle näib praegu, uuritud järvede põhjal, et tähtsam on miski muu, nagu võite isegi arvata alljärgneva põhjal. Kauniks erandiks samblarohkuse poolest on kuni 11 m sügav ja siiani peaaegu oligotroofne - vees vähe nii mineraalkui ka orgaanilisi aineid - Nohipalu Valgjärv. Selles järves (kasutan ka A. Mäemetsa 1994. a. kokkuvõtte materjale) kattis kallas-nokksammal *Rhynchostegium riparioides* (Hedw.) Card. veel 1960-ndate algul peaaegu kogu järvepõhja. 1970-ndaiks oli sammalde sügavuspiir kerkinud 8,5 meetrini ning ka madalamas osas (3-5 m) ilmnes degenerereerumist. 1980-ndaiks aastaiks olid samblad hävinud juba ca 5 m sügavuseni, turbasamblad (*Sphagnum cuspidatum* Ehrh. ex Hoffm.) aga ulatusid 1,5 meetri sügavuseni vette. Liikide hulgalisest vahekorrast sel ajal mul praegu kindlamaid andmeid pole, kuid 1981 ja 1986 on leitud lubi-sirbikut

Drepanocladus sendtneri (Schimp. ex H. Müll) Warnst. ja 1986 tugevat vesisirbikut *Warnstorfia exannulata* (B.,S.& G.) Loeske. Ilmselt kinnitas viimane kõvemini kanda, sest põhiliigiks on 1994. aastal märgitud pintselvesisirbik (*Warnstorfia trichophylla* Warnst. Tuom. & T. Kop.), mis viimasest liigist eristatudki. Panin tänavugi konksitud samblatutte kuivama, uskudes, et küllap on ikka tegu tolle pintsel-tegelasega, aga mine tea. Üheksa transekti läbikatumise järel võib öelda, et kõige vitaalsemad taimed tulid umbes 5m sügavuselt, mõni hõre vars paistis elus olevat ka veel 6 m juures. Kalda ääres polnud ka nüüd lausalist päris-lehtsamalt, vaid enamasti mudakihike tarnade ääres, siinseal turbasamblaid, vesisammalt, pisut

sügavamal lahnarohu alasid. Vetikatest pealiskasv on arvatavasti kaldavööndist õrnemate taimede kadumise üks süüdlasi. 3-5 meetrit paistis olevat praegu parim tolele sügavama vee liigile, mis ometi enam ei taha olla 6-9,5 m juures nagu veel 1994. aastal. Huvitaval kombel oli siis 3-5,5 m vahemikus dominandiks hoopis *Sphagnum inundatum* Russ. Nii keerulised on samblalood tolles toredas järves, kus kahjuks vesilobeelial pealetungiva tarnaõõtsiku ja suplejate tõttu enam kasvukohti suurt polegi. Vahepeal plaazile veetud liivgi oli nii õrna järve jaoks ilmselt kurjast ja mõjus väetisena. Keegi, kes paremini tunneks sammalde ökoloogiat, võiks pikalt ja tihti uuritud Nohipalu Valgjärvest saada tänuväärset materjali.

Eesti saarte sammalde nimestik täieneb igal aastal Leiti Kannukene

Möödunud 1998. aasta kujunes mulle töö mõttes väga õnnelikuks aastaks. Suvel oli võimalik osa võtta mitmetest ekspeditsioonidest Eesti saartele – Vaindloole, Suur-Pakri, Hiiumaa ja Vormsi saarele. Vaindlool, Suur-Pakril ja Vormsil olin välitöödel koos Urve Ratta tööruhuga, kes nendel saartel tegi rannikuseiret. Minu ülesandeks oli seire kompleksprofiilide sammalde nimestike koostamine. Samas püüdsin võimalikult palju koguda ka herbaarmaterjali Eesti Loodusmuuseumi herbaariumisse (kuna töotan muuseumis, siis on siinsete kogude täiendamine ka üks minu tööülesannetest). Kõik välitööd nimetatud saartel kujunesid väga huvitavateks. **Vaindlool** polnud ma varem käinud. See Eesti kõige põhjapoolsem saar (ca 28 km Kundast) kujutab endast väikest moreenkuhjatist meres. Suured rändrahnude külvid, mis palistavad rannikut, teevad saare küll

maaliliseks, kuid taimestik siin on kidur samblafloora väga liigivaene. Samblaid leidsin Vaindloolt ainult 20 liiki. Sammalde nimestiku kavatsen avaldada Urve ja teiste ekspeditsioonist osavõtjatega ühise artiklina Vaindloo maastike ja taimede kohta. **Suur-Pakri saarel** olen eelnevatel aastatel korduvalt käinud ja samblafloorat uurinud. Tänu rannikuseirele sattusin siin aga piirkonda, kus ma varem polnud olnud, nimelt saare loodetippu, kust leidsin saare jaoks veel ühe liigi juurde, nimelt lubi-niithamba (*Gymnostomum calcareum* Nees ex Hornsch.). Pakri saarte sammalde nimestik sisaldab 190 liiki ja on artiklina enam-vähem vormistatud. Kavatsen selle avaldada, kui võimalik, siis “Folia Cryptogamica Estonica”-s. **Vormsil** olin varem käinud ainult korra – 1976. aastal, koos Ene-Küllil Tammega. Tookord huvitasid meid eelkõige loometsade

samblad. Tänavu suvel töötasime saare loodetipus ja läänerannikul ning enamik saarelt kogutud herbaarmaterjalist (mis kõik on veel määramata) ongi sealt kogutud. Enne ärasõitu saarelt tegid Urve ja Elle Puurmann meile veel väikese ekskursiooni Smeni hiidrahn, Vormsi järve ja allikate ning ordoviitsiumi korallriffide paljandi – Hottbergi mäe juurde. Vormsilt kogutud materjalid kavatsime Mare Leisiga koos avaldada ühisartiklina Vormsi kogumikus. **Hiiumaal** töötasin koos Eva Nilsoniga Sarve maastikukaitsealal, kus minu põhiülesandeks oli kaitseala

samblafloora inventeerimine. Töö kujunes väga huvitavaks, kuna sinne piirkond paistab silma floora liigirikkuse ja haruldaste liikide poolest. Kuigi kogu herbaarmaterjal, mille siit kogusin (1080 proovi), pole veel lõplikult määratud, võib kaitseala samblaliikide koguarvuks pakkuda ca 150 liiki. Sammalde nimestik 141 liigiga on juba koostatud. Loodan materjalid lõplikult läbi töötada, vormistada artiklina ja avaldada, loodetavasti Lääne-Eesti saarestiku biosfäärikaitseala Hiiumaa osakonna väljaandes “Pirru Jaak”.

Samblaelamusi vihmasest 1998.a. suvest Mare Leis

Minu samblaelamused sellel aastal on seotud põhiliselt kolme piirkonnaga. Tudengitega sai kolatud Saaremaa idaosas Tornimäe ümbruses. Üllatusega avastasin, et Saaremaal võib olla samblapuudus. Oli tükk tegemist, et kõige tavalisemadki liigid üles leida ja tudengitele selgeks õpetada. Asi pole iseenesest Saaremaa jaoks siiski traagiline. Viga oli lihtsalt selles, et Tornimäe ümbruses on valdavalt kultuurmaastik. Põldude vahel andis otsida puistut, mis metsatuka mõõdu välja annaks. Õnneks oli meil võimalus käia ka Kübassaarel. Kübassaare salumets oli oma samblarikkuses tõeliseks lohutuseks. Kahjuks polnud seal aega põhjalikumalt ringi vaadata. Käigu pealt õnnestus teevallist vaid *Porella cordaeana* (Hüb.) Moore kaasa kahmata (8.leid).

Teine meelde jääv uurimisala oli Soomaa Rahvuspark. Väga omanäoline juba maastikuliselt oli Pääsmaa laane piirkond. Käisime seal paadiga, seetõttu võite arvata, millistes inimesest kaua aega puutumata metsadesse me

sattusime. Sammalde poolest kõige huvitavamad ja liigirikkamad kooslused olid jõe kaldal olevates salu- ja lammimetsades. Mitmes kohas kasvas seal tüvedel küllalt haruldast maksasammalt *Lejeunea cavifolia*. (Ehrh.) Lindb. Maastikuliselt oli kõige ootamatum näha pilliroostikus kasvamas suuri põliseid tammepuid, küll üksikult, küll salguti. Üsna liigirikkad ja ilusad metsad olid ka Põlendmaa metaskonnas, rahvuspargiga läänes piirnevatel aladel. Kõige huvitavam leid sealt oli *Bazzania trilobata* (L.) S.Gray (3. leid). Olin seda haruldast maksasammalt leidnud ka Ruhnult ja näinud Naissaarel, aga kusagil ei kasvanud ta sellise tiheda ja võimsa polstrina kui seal - suur kõdukänd oli üleni kaetud. Kaugemal oli veel mõni väiksem känd samasuguse kasuka all.

Vihmase suve samblaretked lõpetasin koos suvega imeilusate päikesepaisteliste ilmadega septembri lõpus Vormsi saarel. Olen juba aastaid Vormsil käinud selle mõttega, et ükskord selle materjali põhjal Vormsi

floorale sammalde osa kirjutan, aga ega ikka tudengite kõrvalt piisava põhjalikkusega muud tööd teha ei saa. Loomulikult olin ma selle ajaga saare sammalde liigilisest koosseisust juba enam-vähem ülevaate kätte saanud ja äraagi vormistanud. Millegipärast jäi aga see materjal ikka kripeldama kui lõpetamata asi. Selle käiguga tahtsin teha võimalikult palju erinevate kasvukohtade kirjeldusi, et saada ülevaadet sammalde jaotumisest kasvukohtade kaupa. Mul oli väga hea rajaleidja - Toomas Kukk, kes tegi viimaseid täiendusi Vormsi floora soontaimede osasse. Tegime kolm marsruuti: idarannikult Norby juurest tiiruga üle saare kaguosa Hulloosse, läänerannikult Saxbyst üle Huitbergi Hulloosse ja põhjarannikult Borby tagant Rälbysse. Lahkusin saarelt lootuses et paar huvitavat leidu ehk ikka ka on. Materjali määrama asudes tuli aga üllatus üllatuse otsa. Esimese päeva krooniks olid *Aloina rigida* (Hedw.) Limpr. ja *Amblystegium saxatile* Schimp. - mõlemal teine leiukoht Eestis. Huvitav oli see, et nad kasvasid ühel ja samal väikesel saliinsel niidulapikesel (*Aloina rigida*

kraavikaldal) Skärestaini lähedal. Sealt veidi kirde poole tee ääres kraavis kasvas *Amblystegium tenax* (Hedw.) C.Jens. (9. leid). Idaosa metsad olid üldiselt ilusad, enamasti rabastuvad, kus aeg-ajalt jäi ette valviku mättaid. Teisel päeval korjasin proove põhiliselt kultuurmaastikult ja vanadelt kinnikasvanud puisniitudelt. Sealt midagi üllatavat ei paistnud. "Pärli" leidsin Huitbergilt, kus õnneks tibatilluke *Encalypta mutica* I. Hag. (2. leid) kahe silma vahele ei jäänud. Kolmanda päeva üllatus ootas Smenil - suurel rändrahnul Borby ja Rälby vahel. See oli uus liik Eestile - *Ulota hutchinsiae*. (Sm.) Hammar. Kõik proovid on veel läbi vaatamata, aga liiast on loota, et sealt veel midagi eelmainitutelega võrdväärselt välja tuleb. Loomulikult tuleks ka esmasleid veel mõnel korüfeel lasta üle vaadata. Igatahes ei arva ma, et Vormsi saare liigirikkus sellega ammendatud on. Tahaksin sinna ikka veel tagasi minna, eriti kui arvestada seda, et saar on nii armas ja inimesed seal väga kenad ja vastutulelikud - aitäh Ellele ja Toomasele Rumpos.

Uurin samblaid nii nõmmedel kui loodudel Mari Tobias

Ökoloogia instituut osaleb juba mitmendat aastat programmi "Haruldaste liikide ja koosluste seire" allprogrammi "Kukemarjanõmmed" täitmisel ja selle raames oleme me kogunud materjali ka sammalde kohta rannikuäärsetelt kukemarjanõmmedelt (varem koos Leitiga, nüüd üksi). Sel aasta paigutasime monitooringuruudud Pärispera poolsaarele ja Viimsi poolsaarele.

Loopealsete uurimine on seotud minu doktoritööga sammalkatte struktuuri ajalis-ruumilisest dünaamikast lubjarikastel rohumaadel. Sel suvel sai kogutud materjali Saaremaal paaril loopealsel Atla ümbruses ja ühel Tammese küla lähedal, lisaks ka põõsamaranaloodudelt Türisalu ümbruses. Selle viimase osas on mul ka küsimus samblasõpradele: kas teate kedagi, kes on põõsamaranaloodudelt samblaid rohkem kogunud? Mind huvitaks väga, mis sealt on varem leitud

ja mida sealt võiks veel leida. Minu jaoks kõige põnevam tänavuaastase töö juures on see, et mullaproovid, mis võtsin sügisel, et uurida

põõsasmaranaloodude diaspooripanka, hakkasid üsna ilusti kasvama (aga äkki hõiskan liiga vara).

Soomaa suvi Kai Vellak

Kevadel alustati projektiga Soomaa taimkatte liigilise koosseisu ja koosluste mitmekesisuse uurimiseks. Sellel vihmaküllasel suvel oli mul võimalus pikemat aega teha tööd Eesti ühes märjemas rahvuspargis - Soomaal. Pisut sai ka Mare märgi "mõnused" Soomaal nautida ja põgusalt ka Nele. Peale brüoloogide oli alati grupis veel kaks botaanikut ja satelliidifotode spetsialist, kes aitas nii orienteerumisel kui koosluste otsingul.

Soomaa on suurte soomassiivide ja metsadega ala. Metsad valdavalt märjad - lodud, siirde- või madalsoometsad, piirkonniti tihedalt (ja liikumist takistavalt) kraavitatud, nüüd juba omapead seisma jätetud. Vaid kaitseala idaservas esineb nn. luidetel (mis kõik kannavad kauneid rahvapäraseid nimetusi - Osju, Ruunaraipe, Miiliaugu) nõmmemetsi. Nende vahel madalates orgudes väikesed laigud nõmmrabadega. Selles ainsas kuivas piirkonnas olin selle suve vähestel kuivadel ilmadel. Muidu kõikjal vesi.

Tavalises mustikakuusikus ulatus vesi pärast vihma üle kummiku. Vee tase tõusis tunniajalise paduvihma järel jõgedes üle meetri (Halliste jõe vaatluspunktis märgiti sel päeval tõusuks 1,1 m). Hommikul metsa viinud korralik tee muutus lainetavaks ookeaniks, nii et meie vana välitööauto pidi tõelise allveelaevana vaevaliselt tagasiteed otsima. Seda, et meil suvel tegemist tuleb valdavalt märgade metsadega, teadsime juba puistuplaane

vaadates. Aga et vesi pidevalt üle põlve ulatub, selgus alles kohale jõudes (vt. pilti). Algul ikka püüdsime mättalt mättale hüpates kirjelduste tegemiseks kuivemaid kohti valida. Nii mõneski analüüsiruudus ilutseb aga märkus: vesi üle 30 cm, samblad vee all. Päeva lõpus muutus see karglemine enamasti mõttetuks, sest saanud ühe jala märjaks, oli lihtsam juba otse minna.

Soomaal liikumiseks vajab brüoloog sageli kõrvalist abi.

Vahel õnnestus õhtul ühe kuiva jalaga koju jõuda, kaks kuiva jalga oli sensatsioon. Hea päev oli, kui vesi üle põlve ei tõusnud, sest oli ka olukordi, kus vajalikku metsa jõudmiseks tuli

ujuda või nabast saadik vees sumbata. Tegime kiiresti selgeks mugavaima jalatsi sellistes metsades liikumiseks - tennised, sest need oli kerged ka märjana ja kuivasid enamasti järgmiseks hommikuks ära. Häda sellele, kes vett täis kummikuid päev otsa üle mätaste pidi rebima. Aga jõudmine jõeäärsesse lammimetsa, pärast kahte kvartalit nabani märga madalsoometsa, korvas kõik eelnevad vintsutused. Nautinud puutumatu metsa omaette olemise võlu ja jõe katkematult rahulikku voolamist, olime jälle nõus teadmata tunde mudas ja vees sumpama, ikka haruldaste koosluste ja liikide otsingul. Mõned metsad on isegi nii ligipääsmatud, et neile saab ligineda ainult jõe poolt - Pääsma laas. Selleni jõudmise mõnusid ja valusid sai tunda Mare. Temagi vaevusi korvas mitme huvitava ja haruldase liigi leid (vt. tema enda juttu). Mõnes sellises jumalatest mahajäetud paigas oli veel eelmise kümnendi algul elu - Toonoja. Sinna tuli kõik eluks vajalik mitme kilomeetri kauguselt seljas kohale tassida. Nagiseva rippisilla (mille juures oli hoiatav silt selle eluohtlikkusest) Toonojale jõudmiseks ja tagasi ületasime Nelega edukalt, tuues

kaasa nii haruldasi kui ka kaitsealuseid liike.

Sel suvel koguti andmeid kokku 205 metsa analüüsipunktist. Samblaid määrati 173 liiki, neist 31 helviksammalt. Kui varasemate andmete ja lamminiitudel kogutu (mina määrasin sealt 26 liiki) kokku arvata, küündib praegu Soomaa samblafloora 193 liigini. 36 Eestis esinevast turbasamblast 26 liiki esineb Soomaa rabades. Turbasammaldest huvitavaim oli *Sphagnum platyphyllum* (Lindb. ex Braithw.) Warst., mis veel 1994.a. nimestikus oli kuue leiuga harulduste hulgas. Sellesuvine oli 10. leid. Tipu metskonnast Mare kogutud *Lejeunea cavifolia* (Ehrh.) Lindb. (Nele kogus seda liiki sealtkandist esmakordselt 1995) ei ole samuti enam haruldane. Kokku leiti Soomaalt 6 Eestile haruldast liiki, 5 neist kuulub ka Eesti punasesse raamatusse, seadusega kaitstavatest liikidest *Leucobryum glaucum* (Hedw.) Aongstr. ja *Bazzania trilobata* (L.) S. Gray. Euroopa punase raamatu liik *Neckera pennata* Hedw. tunneb Soomaa metsades end vägagi koduselt.

Selle suve konverentsid Nele Ingerpuu

Sel aastal osalesid meie brüoloogid koguni kolmel suurüritusel. Esimene neist oli **Venemaa botaanika ühingu II(X) kongress** pealkirjaga "Botaanika probleemid XX-XXI sajandi piiril", mis toimus 26.-30. maini Sankt-Peterburgis Venemaal. Kongressil osales Eestist viis inimest - mükoloog K.Kalamees ja brüoloogid L.Kannukene, M.Tobias, K.Vellak ning N.Ingerpuu. Brüoloogia sektsiooni organisatoriks oli A.D. Potjomkin. Brüoloogia sektsioon oli osalejate

poolest üsna väikesearvuline (ca 25 inimest). Tulijate arvu piiras ilmsesti sõidupiletite kallidus ja küllalt kõrge osavõtumaks. Enamus sektsiooni töös osalejatest töötas Venemaa Euroopa osas, kõige kaugemalt kohalesõitnu pärines Vladivostokist.

Sektsiooni töö jättis üldiselt arhailise mulje. Põhiproblemaatika puudutas floristikat ja taksonoomiat, kusjuures viimane rajanes ikka peamiselt vaid morfoloogilistel tunnustel. Postereid oli sektsioonis vaid viis, neist üks meie oma pealkirjaga

“Bryological investigations in Estonia”. Elamine botaanika instituudi külalistemajas, mis asub botaanikaaias territooriumil. Botaanikaaias toimusid mitmel pool remonditööd, aed oli üsnä räämas, välja arvatud instituudi peahoone esine, kus põõsaste vahel veel Lenini kujugi uhkelt alles. Konverentsi jooksul oli meil võimalus külastada botaanikaaias hästi hooldatud kasvuhooneid, uurida botaanika instituudi herbariumit, käia isegi teatris, tsirkuses ja kontserdil. Ettekannete viimase päeva õhtul toimus väike brüoloogide koosviibimine botaanika muuseumis. Konverents lõppes ühepäevalise ekskursiooniga Peterburi lähedal asuvale Juntala sookaitsealale (*Myrica gale* idapoolseim leiukoht), Soome lahe rannikule ja Peeter I poolt vene laevaehituse jaoks rajatud euroopa lehise istandusse Roštšino lähedal (rajatud 1738 a., kuulub UNESCO nimekirja). Juntala kaitsealale olid selga valgumas Peterburi äärelinna kõrghooned. Kaitseala ise servas üsnä tallatud ja rämpsune. Seevastu lehisesalu jättis väga suursuguse ja kauni mulje.

9.-14. juunini toimus teine Euroopa taimede kaitse alane **konverents “Planta Europa”** Uppsalas Rootsis. Eestit esindasid sellel üritusel Elle Roosalu, Ülle Kukk, Mart Külvik ja Nele Ingerpuu. Mina osalesin peamiselt sektsioonis “Conservation of Lower Plants”, kuhu olid arvatud seened, samblad, samblikud ja vetikad. Võrreldes soontaimede uurijate tohutu väega oli krüptogaamide esindajaid suhteliselt vähe. Põhiprobleemiks sektsioonis oligi, et kuidas rohkem tähelepanu tõmmata krüptogaamide kaitse vajadustele. Eeskujulikuks osutusid siin brüoloogid, kellel ainsana oli ilmunud “Euroopa sammalde punane raamat”, millega hea igasuguste bürokraatide nina all vehkida. Eesmärgiks seati ka vähemalt ühe krüptogaamide rühma esindaja

sissesurumine komiteesse, mis lõppistungil ka õnnestus. Eriti meeldiv oli, et komitee liikmeks sai brüoloog Thomas Hallingbäck (Rootsi). Konverentsi jooksul toimus ekskursioon Uppsala linnas, Linné botaanikaaias ning Linné elukohas Hammarby’s. Põllumajandusülikooli raamatukogus oli näitus Rootsi botaanika-alasest kirjandusest, kust sai uuemaid trükiseid ka tellida. Konverentsi lõpuks toimus Ekludshof’is. Konverentsijärgsel toimus ühepäevane ekskursioon, kus oli valida kahe marsruudi vahel. Mina külastasin kaitsealust Florarna sood ning kaitsealust Ledskär rannaniitu.

Meie poster on kõige ilusam!

Norras Trondheimis toimus 31. augustist kuni 4. septembrini kolmas **Euroopa sammalde kaitse alane konverents**. Osavõtjaid oli 14 Euroopa riigist ja Kanadast. Eestit esindasid Kai Vellak ja Nele Ingerpuu. Konverentsi peatähelepanu oli pööratud küsimustele: Mida pidada haruldaseks liigiks? Kus leidub haruldasi liike? Kuidas valida liike kaitse alla võtmiseks ja kuidas neid kaitsta? Peeti 17 suulist ettekannet ja esitleti ca 14 posterit, viimaste hulgas meie “Bryologically important sites in Estonia” (pildil).

Konverentsi ajal külastati Trondheimi botaanikaaeda, mille süstemaatiline osakond oli huvitav seetõttu, et kollektioonid olid paigutatud fülogeneetilise puu taoliselt ning

taksonoomilised üksused olid üksteisest eraldatud hekkidega - ühest teise pääses vaid "tüve" ja ühenduses olevate "okste" kaudu. Konverentsi järgselt toimusid kahel päeval väga huvitavad ekskursioonid. Esimesel päeval külastasime oligotroofseid soid ja boreaalset liigirikast vihmametsa Trondheimist loodes asuva Nordelva jõe oru nõlval. Teisel päeval suundusime Trondheimist edelasse jäävatesse soodesse. Upper Forra, Levanger nõlvasoo lähistelt on leitud hiljuti viikingiteaegseid rauasulatusahje. Ühe ahju rekonstruktsiooni saime ka kohapeal näha. Nii ammustel aegadel juba käis Norras intensiivne rauatootmine - see seletab ka ilmselt

viikingite vallutusretkede edu. Peale rauasulatusahju tutvustati meile ka rikkalikku samblafloorat. K.I. Flatberg tõmbas maast peoga samblatuusti, kus loendas korraga viis erinevat turbasamblaliiki. Kogu soos oli neid aga 34 liiki. Kaldvassmyra soo rabaosa üllatas sellega, et mättad olid lausaliselt kaetud *Racomitrium lanuginosa*'ga. Lähedalasuv lubjarikas niiske kalju ning allikasoo pakkusid rohkelt samblaelamusi. Kogusime kaasa väärtuslikke proove Eestis haruldaste või puuduvate samblaliikidega (mõned näited - *Marsupella sphacelata*, *Anastrophyllum michauxii*, *Tritomaria polita*, *Schistidium trichodon*, *Mylia taylori*, *Racomitrium aciculare*).

HERBAARIUMITE TÄIENDAMINE JA HUVITAVAD SAMBLALEIUD

Leiti Kannukene kirjutab: "Herbaarmaterjali kogusin aasta jooksul kokku veidi üle 1500 proovi. Kuna suvel kogutud herbaarmaterjalid on suures osas veel määramata või määrangud kontrollimata, on raske otsustada, kui palju ja millised olid sel aastal kõige huvitavamad samblaleiud. Võibolla on selleks *Racomitrium affine*, kui uus liik Eestile, võibolla mulle tundmatud liigid perekondadest *Hypnum* ja *Amblystegium*. Väga huvitavaks leiuks oleks ka näsa-pungsambla (*Bryum mamillatum*) leid Sarve poolsaare rannikult, kui selle määrang õigeks osutub. Sarve oleks siis selle liigi teine leiukoht Eestis. Lisaks leidsin ka mõnede teiste haruldaste liikide - *Brachythecium turgidum*, *Bryum neodamense*, *Didymodon tophaceus*, *Fissidens pusillus*, *Pottia davalliana*, *Gymnostomum aeruginosum*, *Tortella rigens*, *Ulota curvifolia* - uusi leiukohti, enamik nendest asuvad Hiiumaal.

Eesti Loodusmuuseumi koguhoidja **Jana-Maria Habicht** kogus samblaid

Kagu-Eestist, Obinitsa ja Piusa ümbrusest ning Raplamaalt, Lelle ja Paluküla ümbrusest, kokku 86 samblaproovi. Nende hulgas on õige mitu proovi helviksamblaid, mis on kogutud Obinitsa tehisjärve äärest koobaste sissekäigu juurest. Helviksamblad ootavad määramist. Lehtsamaldest on paar huvitavat *Brachythecium*'i proovi, määrasin need esialgu aru-lühikupraks (*B. campestre*). **Urve Ratas** ja **Eva Nilson** kogusid samblaid Naissaarelt. Naissaare sammalde nimestikule lisandusid mõned uued liigid - *Philonotis fontana*, *Rhizomnium pseudopunctatum* ja *Blasia pusilla*. Herbaarmaterjal asub Eestis Loodusmuuseumis."

Tõnu Ploompuu leidis *Scapania calcicola* (4. leid) Rapla vallast Tõrma paljandilt ja *Orthotrichum diaphanum*'i (4. leid) Vilsandi lähedastelt Mustpanga väikesaarelt (det. L.Kannukene)

Aino Kalda avastas mõned uued *Leucobryum glaucum*'i leiukohad Läänemaalt.

ZBI herbaarium on täienenud sel aastal 664 herbaareksemplariga. 184 eksemplariline Helen Haabi kogutud veesammalde herbaarium jõudis meie kogusse selle aasta alguses. Üle 300 ümbriku Austraalia samblaid on saatnud H. Streiman, 34 liiki samblaid tõid **Nele Ingerpuu** ja **Kai Vellak** Norramaal ja Nele hulga proove Soomest. **Nele** selleaastased huvitavamad leiud Eestimaalt olid: *Scapania mucronata* Buch Helme koopa suudme liivakivilt (5. leid Eestis); *Anastrophyllum hellerianum* (Lindenb.) Schust. Karula Rahvuspargist lodumetsast (8. leid Eestis); *Ditrichum pusillum* Kaika küla Kүүinimetsa talu niidult (2. leid peale 1930. aastat); *Pohlia prolifera* (Lindb. Ex Breidl.) Lindb. Ex H.Arn. ja

Dicranella crispa (Hedw.) Schimp. Helme koopa suudme liivakivilt; *Lophozia bicrenata* (Schmid. Ex Hoffm.) Dum. Ahja metskonnast palumetsast ja *Splachnum ampullaceum* Hedw. Riisipere lähedal asuvast metsast. **Kai** kogutud haruldased liigid pärinevad kõik Soomaa Rahvuspargi territooriumilt: *Barbilophozia kunzeana* (Hüb.) K. Müll. (Vastemõisa mk, kv. 34. er. 17, 6. leid); *Cephalozia loitlesbergeri* Schiffn. Ördi rabast (5. leid); *Plagiothecium ruthei* Limpr. (Tipu mk., kv. 115, er. 2; 5. leid) ja *Pohlia sphagnicola* (B.S. & G.) Broth. (Valgesoost, 3. leid).

Mare Leisi harulduste ja kahe Eestile uue liigi leiud on juba kirjas tema artiklis ülalpool.

LÜHIINFO

*Näitused

Leiti Kannukene võttis osa kahe näituse organiseerimisest, kuhu oli võimalik välja panna ka samblaid. Loodusmuuseumi seenenäitusel oli eksponeeritud 41 liiki ja Tallinna Botaanikaaias seene-, sambla- ja samblikunäitusel 70 liiki kõige tavalisemaid metsa-, niidu- ja soosamblaid.

*Õppetöö

Tallinna Botaanikaaed koostab juba teist aastat koolidele õppeherbaariume. Leiti koos Mari Tobiasega on teinud sammalde herbaariumi. Igasse komplekti kuulub 15 samblaliiki. Mare Leis õpetas Pärnu koolilastele Rääma rabas ja noortele trefneristidele Vellaveres samblaid. Kai Vellak ja Nele Ingerpuu õpetasid Tartu ja Pärnu Loodusmaja lastele Nigula looduskaitsealal samblaid ja muid taimi. Juba kolmandat aastat toimuvad

sammalde õppepäevad õpetajate täienduslaagris Värskas. Sel aastal juhendas neid Nele. TÜ üliõpilaste floristiliste suvepraktikumide sammalde osa Saaremaal, Rõuges ja Puurmani lähistel juhendasid Mare Leis ja Kai Vellak.

Samblasõber "altari" ees põlvitamas.

***Haruldaste samblaliikide seire**
toimub Keskkonnaministeeriumi
tellimusel alates 1994. aastast.

Nüüdseks on Eestis seire alla võetud 20 samblaliiki 16 kasvukohas. Sellega tegelevad Kai Vellak, Nele Ingerpuu ja Mare Leis. Üldiselt toimub korduvseire sõltuvalt liigist iga 3 kuni 5 aasta järel, vaid liivakivipaljanditel toimub see igal aastal. Seire alla on võetud Berni konventsiooniga kaitstavatest liikidest *Dicranum viride* ja *Hamatocaulis vernicosus*, Eesti punase raamatu liikidest *Bazzania trilobata*, *Neckera pennata* (pildil seire tegemine Tipu seirealal), *Sphagnum lindbergii*, *Andreaea rupestris* jt.

***Muud tegemised**

Märgade metsade säästliku majandamise projekti raames käisid sel suvel Nele Ingerpuu ja Kai Vellak kolmes metstkonnas (Maidla, Kloostri ja Karula), kus nad erineva majanduskoormusega metsadest otsisid hemerofobseid samblaid ja soontaimi varasemate tööde põhjal koostatud nimestiku alusel. Samalaadset tööd tegid sel suvel Tartu-, Valga- ja Saaremaa vanametsades Heljo Krall ja Aino Kalda. Metsastatud karjääride samblafloorat käis analüüsimas Aino Kalda.

BIBLIOGRAAFIA

1998. aastal ilmunud brüoloogilisi trükiseid Eesti autoritelt ja Eesti kohta

- Ingerpuu, N., Kalda, A., Kannukene, L., Krall, H., Leis, M. & Vellak, K. 1998.** Eesti sammalde määraja. (ilmub veel sellel aastal!)
- Ingerpuu, N. Kull, K. & Vellak, K. 1998.** Bryophyte vegetation in a wooded meadow: relationships with phanerogam diversity and responses to fertilisation. - *Plant Ecology* 134: 163-171.
- Ingerpuu, N. 1998.** Sammaltaimed (Bryophyta). - In: Eesti Punane Raamat (ed. V. Lilleleht). Tartu: 37-49.
- Ingerpuu, N., Kannukene, L., Leis, M., Vellak, K & Tobias, M. 1998.** Bryological investigations in Estonia. - *Problems of the botanical sciences at the boundary of XX and XXI Centuries. Abstracts*: 134.
- Kannukene, L. 1998.** Samblad. – Rmt.: Roosaluuste, E., Kask, J., Ektermann, M. (koostajad) Läänemaa II. Loodus. Haapsalu, lk. 104-108.
- Kannukene, L. 1998.** Samblafloora. – Rmt.: Kink, H. (koost.) Pakri saared – loodus ja inimtegevus. TA kirjastus, Tallinn, lk. 38-41.
- Truus, L. ja Kannukene, L. 1998.** Taimestik. – Kink, H. (koost.) Pakri saared – loodus ja inimtegevus. TA kirjastus, Tallinn, lk. 34-38.
- Paal, J. 1998.** Plant communities meriting protection in Estonia. I. Their criteria and network of typical communities. II. Rare plant communities. - *Estonia Maritima* 3: 93-125.
- Paal, J., Ilomets, M., Fremstad, E., Moen, A., Børset, E., Kuusemets, V., Truus, L., Leibak, E. 1998.** Estonian Wetland inventory 1997. Publication of the Project "Estonian Wetlands Conservation and Management". Eesti Loodusfoto, Tartu. 166 +xxviii p.
- Söderström, L. (ed.), Abolina, A., Blom, H. H., Damsholt, K., Fagersten, R., Flatberg, K. I., Frisvoll, A. A., Haapasaari, M., Hedenäs, L., Heegaard, E., Ingerpuu, N., Johannson, B., Jukoniene, I., Kannukene, L., Koponen, T., Leis, M.,**

Lewinsky-Haapasaari, J., Presto, T., Thinggaard, K., Ulvinen, T., Vellak, K., Virtanen, R.,

Weibull, H. 1998. Preliminary Distribution Maps of Bryophytes in Northwestern Europe. Vol. 3 Musci (J-Z). Trondheim, p.1-69.

**SAMBLASÕPRADE ESIALGNE NIMEKIRI JA TEADAOLEVAD
KONTAKTANDMED:**

Aino Kalda, Uus 63A-45, Tartu; tel. 436 112

Helen Haab, Harju mk., Keila, Allika 1-26

Heljo Krall, EPMÜ ZBI, Riia 181; tel. 477 172

Helle Mäemets, EPMÜ ZBI, Võrtsijärve limnoloogiajaam, Rannu sjk. Tartumaa;
e-mail: helle@zbi.ee

Jana-Maria Habicht, Tallinna Loodusmuuseum

Kai Vellak, EPMÜ ZBI, Riia 181, Tartu 51014; tel. 477 172; e-mail: kvellak@zbi.ee

Leiti Kannukene, Tallinna Loodusmuuseum; tel. 6603327; e-mail: elmk@online.ee

Loore Ehrlich, Tallinna Loodusmuuseum

Mare Leis, TÜ BÖI, Lai 40, Tartu 51005; tel. 376 229; e-mail: marel@ut.ee

Mari Tobias, Ökoloogia instituut, Kevade 2, Tallinn, tel. 453 318,
e-mail: mari@eco.edu.ee

Maria Abakumova, Ramsi 26-6, Pärsti vald, 71101 Viljandimaa; tel. 91464

Nele Ingerpuu, TÜ BÖI, Lai 40, Tartu 51005; tel. 376 229; e-mail: neleing@ut.ee

Tõnu Ploompuu, Tallinna Pedagoogikakool, Narva mnt. 25, Tallinn, 10120; tel.
6409 419. e-mail: toenu@lin.tpu.ee